Observera

nr 9
AUGUSTI 2013

INFORMATION TILL FÖRSAMLINGAR, SAMFÄLLIGHETER OCH STIFT FRÅN SVENSKA KYRKANS ARBETSGIVARORGANISATION OCH FRÅN KYRKOKANSLIET

Generella biotopskyddsområden på begravningsplatser

Nu finns en handbok framtagen av Naturvårdsverket för vägledning om tillämpning av 7 kap. 11 § miljöbalken och 5 § förordningen om områdesskydd (FOM). Lagparagraferna och därmed vägledningen har relevans för begravningsplatser och kyrkotomter, särskilt avseende alléer och stenmurar. Handboken riktar sig i första hand till länsstyrelser och kommuner. Då Svenska kyrkan oftast är både fastighetsägare och förvaltare krävs att ansvariga från kyrkans håll är informerade om det generella biotopskyddets syfte, innebörd och tillämpning i praktiken.

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation har deltagit i referensgruppen under utarbetande av handboken. Detta Observera innehåller ordagranna utdrag med angivna rubriker direkt ur handboken. Så gott som samtliga ställen i handbokstexten som berör begravningsplatser och kyrkotomter finns medtagna. Det förekommer en del upprepningar, vilket beror på att samma information ges under flera rubriker. Då handboken avser att ge en tydlig tolkning av hur regelverket ska tillämpas lämnas här inte kommentarer eller anvisningar i övrigt från arbetsgivarorganisationens sida.

För tillgång till hela handboken se http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-0176-6.pdf

Handläggare:
Eva Grönwall, chef Begravnings- och kyrkogårdsenheten, tel. 08-737 72 22
eva.gronwall@svenskakyrkan.se

Cecilia Forssell-Ericson, jurist, tel. 08-737 72 27
cecilia.forssell-ericson@svenskakyrkan.se

Staffan Lundstedt, kyrkogårdskonsulent, tel. 08-737 72 15
staffan.lundstedt@svenskakyrkan.se

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisations utdrag av tillämpliga delar rörande begravningsplatser och kyrkotomter.

Biotopskyddsområden

Vägledning om tillämpningen av 7 kapitlet 11 § miljöbalken[1]

1 Sammanfattning

Syftet med denna handbok är att ge vägledning om tillämpningen av de bestämmelser i främst 7 kapitlet 11 § miljöbalken (1998:808) och förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. som reglerar frågor om biotopskyddsområden.

Vägledningen är i första hand avsedd för länsstyrelser och kommuner samt andra berörda myndigheter, men kan även fylla en funktion som informationskälla för fastighetsägare, brukare och andra intresserade som söker information om biotopskyddsområden.

Syftet med skydd av biotoper

Biotopskyddsområde är en form av områdesskydd som kan användas för att skydda små mark- och vattenområden (biotoper) som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter, eller som annars är särskilt skyddsvärda. Bestämmelser som reglerar frågor om biotopskyddsområden finns främst i 7 kap. 11 § miljöbalken (1998:808) och förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Syftet med att skydda biotoper är att långsiktigt bevara och utveckla naturmiljöer som har särskilt stora värden för djur- och växtarter.

Följande biotoper är förtecknade i bilaga 1 till förordningen om områdesskydd, och är generellt skyddade i hela landet:

- Allé
- Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark
- Odlingsröse i jordbruksmark
- Pilevall
- Småvatten och våtmark i jordbruksmark
- Stenmur i jordbruksmark
- Åkerholme.

Det krävs inte någon skötselplan för det skyddade området och det ska inte beslutas om föreskrifter för sakägare. Istället gäller det förbud som anges i 7 kap. 11 § miljöbalken mot att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde. Biotopskyddsområden är normalt inte större än 20 hektar.

Dispens från biotopskyddsbestämmelserna

Om en verksamhetsutövare planerar att vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde ska han/hon ansöka om dispens från förbudet i 7 kap. 11 § miljöbalken. Prövning av en ansökan om dispens kan ibland medföra avvägningsproblem. En bedömning behöver alltid ske i varje enskilt fall utifrån de specifika förutsättningar och förhållanden som råder i ett berört område, men även under beaktande av såväl ett lokalt som nationellt perspektiv. En avvägning ska ske mellan det allmänna intresset av att bevara en skyddad biotop intakt och det en-

1 Handbok 2012:1; utgåva 1, 2012, Naturvårdsverket

skilda intresset av att få genomföra en dispenssökt åtgärd. Beslutsmyndigheten får bara ge dispens om det är förenligt med förbudets syfte, och en inskränkning i en enskilds rätt att använda mark eller vatten får inte gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses. För att skyddets syfte ska kunna tillgodoses på sikt behöver man beakta de långsiktiga effekterna av att bevilja en dispens. Resultatet av avvägningen mellan skadans betydelse och tyngden i skälet för att vidta den åtgärd som kommer att skada biotopen avgör i det enskilda fallet om det finns särskilda skäl för dispens eller inte.

2 Inledning

2.2.4.3 KULTURMILJÖVÄRDEN OCH ANNAN BERÖRD LAGSTIFTNING

Flera av de värdefulla naturmiljöer som omfattas av biotopskyddsbestämmelserna är formade av de som har brukat marken, och är ofta tillkomna sekundärt från människans hävd och gestaltning av miljön. Biotoperna har därför förutom biologiska värden ofta höga kulturhistoriska värden. Natur- och kulturmiljövärden och intresset för deras vidmakthållande kan i många fall samverka. Det är därför viktigt att integrera hänsynen till natur- och kulturmiljövärden i såväl brukandet som i tillämpningen av bestämmelserna, så att båda dessa värden bevaras eller förstärks.

Lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. ska tillämpas parallellt med miljöbalken. Kulturmiljövärden i biotopskyddsområden bör därför alltid uppmärksammas, och det är viktigt att naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen samordnas i så hög utsträckning som möjligt. Detta kan lämpligen ske genom att det finns rutiner för samråd mellan naturvårds- och kulturmiljöansvariga vid handläggning av ärenden, till exempel vid dispensprövning eller upprättande av skötselavtal. Genom tidiga samråd mellan representanter för dessa båda allmänintressen kan åtgärder planeras som gynnar såväl natur- som kulturvärden.

Då syftet med bestämmelserna om biotopskyddsområden främst är att bevara den biologiska mångfalden genom att skydda vissa biotoper ligger fokus i denna handbok på bevarandet av de biologiska värdena i biotopskyddsområden. Kulturmiljövärden behandlas därför inte specifikt i handboken.

3 Varför behöver vi skydda natur?

3.3 Nationella miljökvalitetsmål

Sveriges riksdag antog 1999 en ny struktur i miljöarbetet och fastställde 15 nationella miljökvalitetsmål (prop. 1997/98:145). Målen beskriver de egenskaper som natur- och kulturmiljön behöver ha för att samhällsutvecklingen ska vara miljömässigt hållbar. Det övergripande målet är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. Som komplettering till de redan fastställda miljökvalitetsmålen antogs 2005 ett 16:e miljökvalitetsmål, Ett rikt växt och djurliv, som är specifikt inriktat på bevarande av biologisk mångfald (prop. 2004/05:150).

Miljöarbetet i Sverige bedrivs i hög grad utifrån de 16 miljökvalitetsmålen. Målen syftar till att främja människors hälsa, värna den biologiska mångfalden och naturmiljön, ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena, bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga samt trygga en god hushållning med naturresurserna.

4 Bakgrund till bestämmelserna om biotopskyddsområden

5 Översiktlig beskrivning av bestämmelserna om biotop skyddsområden

5.2 Förordningen om områdesskydd

I förordningen (1998:1252) om områdesskydd har regeringen i 5 § meddelat föreskrifter om vilka lätt igenkännbara mark- eller vattenområden av ett visst slag som utgör biotopskyddsområden, och som därmed omfattas av skydd enligt 7 kapitlet 11 § första stycket punkt 1 MB i hela landet. Dessa biotoper som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter, eller som annars är särskilt skyddsvärda anges i bilaga 1 till FOM. Skyddet för de biotoper som omfattas av 5 § FOM gäller generellt utan särskilt beslut i det enskilda fallet i och med att de finns angivna i FOM. Biotoperna är definierade i förordningen och ska utan svårighet kunna identifieras av fastighetsägare och andra berörda.

5.2.1 Biotoper som är generellt skyddade som biotopskyddsområden i hela landet

> 5 § FOM Sådana mark- eller vattenområden som anges i bilaga 1 utgör biotopskyddsområden enligt 7 kapitlet 11 § första stycket 1 miljöbalken.
>
> Länsstyrelsen prövar frågor om dispens enligt 7 kapitlet 11 § andra stycket miljöbalken som avser sådana biotopskyddsområden.
>
> Länsstyrelsen får besluta om de åtgärder som behövs för att vårda områdena.

Länsstyrelsen ansvarar för tillsynen av biotoperna och prövar enligt 5 § andra stycket FOM frågor om dispens som avser sådana biotopskyddsområden.

> *Bilaga 1 till förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.*
>
> Biotopskyddsområden som avses i 5 § (som i första hand kan komma i fråga på begravningsplatser och kyrkotomter, SKAO:S anmärkning)
>
> **1. Allé**
> Lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. Träden ska till övervägande del utgöras av vuxna träd.
>
> **6. Stenmur i jordbruksmark**
> En uppbyggnad av på varandra lagda stenar som har en tydlig, långsträckt utformning i naturen och som har eller har haft hägnadsfunktion eller som funktion att avgränsa jordbruksskiften eller någon annan funktion.

6 Vad skyddet innebär

6.1 Verksamheter och åtgärder som kan skada naturmiljön

6.1.2 ”Kan skada naturmiljön”

Biotopskyddsbestämmelserna innebär att verksamheter och åtgärder inte får komma till stånd inom ett biotopskyddsområde om de riskerar att skada naturmiljön,

det vill säga de biologiska och andra förutsättningar som är nödvändiga för att bibehålla en biotops funktion för växt- och djurarter. Ingreppets omfattning är inte avgörande, även om ingreppets storlek har betydelse och kan ge en indikation om risken för skada. Naturmiljön som helhet är skyddad i biotopen, och det är den skada som åtgärden kan orsaka på naturmiljön och livsbetingelserna för arter i biotopen som är av betydelse och ska bedömas. Biotopskyddsbestämmelserna hindrar inte att skötsel och andra åtgärder som gynnar en biotops bevarandevärden och förekommande arters långsiktiga överlevnad får utföras.

6.1.2.1 DET RÄCKER ATT DET FINNS RISK FÖR SKADA
Förbudet mot att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde gäller enligt bestämmelsen åtgärder som kan komma att skada naturmiljön. Det räcker således att det finns en risk för skada.

6.1.2.2 DEN SOM PLANERAR EN ÅTGÄRD SKA BEDÖMA RISKEN FÖR SKADA PÅ NATURMILJÖN
Verksamhetsutövaren (fastighetsägaren/brukaren/företagaren) ska bedöma om en planerad åtgärd kan innebära risk för att naturmiljön skadas. Detta behöver göras redan vid planeringen av åtgärden. Om han/hon genomför åtgärden och det senare visar sig att naturmiljön har kommit till skada är ansvaret hans/hennes. Om ingreppet skadar biotopen gäller miljöbalkens ansvarsregler.

6.3 När skyddet inträder och upphör

6.3.2 Nyanlagda och restaurerade biotoper

För nyanlagda alléer inträder skyddet när mer än hälften (övervägande del) av träden är vuxna, det vill säga mäter 20 cm i diameter i brösthöjd eller har uppnått en ålder av 30 år (det som först inträffar). För befintliga alléer med träd som har anlagts som kompensationsåtgärd för nedtagna vuxna träd bör skyddet fortsätta att gälla även om inte en övervägande del av träden är vuxna efter nyplanteringen.

6.5 Hur skyddet gäller i olika markslag

6.5.2 Generellt skyddade biotoper belägna i jordbruksmark eller i gränsen mellan jordbruksmark och annat markslag

6.5.2.1 ALLÉER BEHÖVER INTE VARA BELÄGNA I JORDBRUKSMARK
Alléer är ofta belägna längs vägar i jordbruksmark, men det finns inget krav i definitionen på att alléer ska vara belägna i jordbruksmark.

6.5.2.5 KÄLLOR, SMÅVATTEN, VÅTMARKER OCH STENMURAR
För biotoperna källa med omgivande våtmark i jordbruksmark, småvatten och våtmark i jordbruksmark, samt stenmur i jordbruksmark bör gälla att de i normalfallet omfattas av biotopskyddsbestämmelserna även när de är belägna i gränsen mellan jordbruksmark och annat markslag (till exempel skogsmark, tomtmark eller väg). Det kan till exempel handla om en stenmur, ett dike eller en bäck som löper längs gränsen mellan skogs- och jordbruksmark, eller i gränsen mellan väg eller tomtmark och jordbruksmark. När den ena sidan av sådana linjära[2] biotoper gränsar till jordbruksmark (åker eller betesmark), omfattas biotopen av biotopskyddsbestämmelserna.

2 Linjära biotoper är smala och långsträckta, till exempel bäckar, diken och stenmurar.

6.5.3 Alléer i tätorter och skogsmark

Alléer ska enligt definitionen i bilaga 1 till FOM utgöras av lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. Träden ska till övervägande del utgöras av vuxna träd.

6.5.3.1 LÄNGS EN VÄG ELLER DET SOM TIDIGARE UTGJORT EN VÄG

Biotopskyddsbestämmelserna gäller för alla alléer längs vägar, eller det som tidigare har varit en väg. Det innebär att även alléer längs vägar i skogsmark och tätorter kan omfattas av skydd.

Alléer i byar, samhällen och städer omfattas av biotopskyddsbestämmelserna om alléerna står öppet eller längs en väg, och inte är belägna i omedelbar anslutning till byggnader. Alléer kan i vissa fall omfattas av bestämmelser i detaljplaner som innebär att skyddet inte gäller mot åtgärder som behöver vidtas för att genomföra planen, om planen antogs innan skyddet infördes.

Biotopskyddsbestämmelserna gäller inte för de träd i en allé som är belägna i omedelbar anslutning till bebyggelse (bostadshus eller andra byggnader). Det innebär att åtgärder som är nödvändiga med hänsyn till pågående verksamhet i anslutning till den befintliga byggnaden eller för byggnadens funktion, inklusive nödvändig utveckling, eller för att förhindra skada, får vidtas. Sådana åtgärder får således vidtas utan dispensansökan även om det innebär att avverkning av träd måste ske. I de fall det är möjligt och lämpligt bör avverkade träd ersättas med nya. De delar av en allé som inte är belägna i omedelbar anslutning till bebyggelse omfattas inte av undantaget. Vad som bedöms vara i omedelbar anslutning till bebyggelse, och i vilken grad skyddet gäller i tätorter får bedömas i varje enskilt fall.

Även när en allé inte är belägen i omedelbar anslutning till bebyggelse kan ett enstaka träd eller grenar som utgör en uppenbar och påtaglig akut risk för skada på människor, djur eller egendom, på egen risk få tas bort utan dispens, om risken för skada är så överhängande att en dispensprövning inte kan inväntas. En dispensansökan bör dock samtidigt lämnas in. Om hela trädet tas ned bör det i normalfallet ersättas med ett nytt träd. Det är lämpligt att kontakt tas med länsstyrelsen innan ett träd tas ned, särskilt om trädet är gammalt eller grovt, för bedömning av om det är nödvändigt att ta ned hela trädet, eller om det kan vara lämpligt att lämna en högstubbe, eller om en avverkning kan medföra att skyddet för allén upphör.

6.5.3.2 ETT I ÖVRIGT ÖPPET LANDSKAP

Biotopskyddsbestämmelserna gäller också för enkla och dubbla lövträdsrader som inte är belägna vid vägar eller före detta vägar, om trädraden är belägen i ett i övrigt öppet landskap. Detta gäller även när trädraden är belägen längs kanten av ett i övrigt öppet landskap.

Med ett i övrigt öppet landskap avses områden som inte utgörs av skogsmark eller tät bebyggelse, och där det finns möjlighet till utblickar i flera riktningar. Endast en mindre del av utblicken begränsas av intilliggande bebyggelse eller skog. Det innebär att trädrader som är belägna längs gränsen mellan åkermark och skogsmark, i öppna parker och på begravningsplatser eller andra öppna områden normalt omfattas av skydd, om de inte berörs av en detaljplan som reglerar hur allén ska skötas och utvecklas, eller som på annat sätt begränsar skyddet.

6.5.4 Alléer och stenmurar på kyrkogårdar/begravningsplatser

Kyrkogårdar/begravningsplatser och kyrkotomter berörs av flera olika lagar, bland

annat lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. och begravningslagen (1990:1144). Även biotopskyddsbestämmelserna i miljöbalken ska i många fall tillämpas. Vid hantering av en ansökan om att genomföra en åtgärd som både kräver dispens från miljöbalken och tillstånd enligt kulturminneslagen, är det viktigt att ha en god dialog i samrådet mellan myndigheter och kyrkogårdsförvaltning, liksom mellan de enheter som företräder kulturmiljövården respektive naturvården inom länsstyrelsen. Dialog med sökanden om bedömningen av en ansökan, samt om de villkor som kan komma att ställas för genomförandet av åtgärder, bör ske samordnat från länsstyrelsen.

6.5.4.1 ALLÉER PÅ KYRKOGÅRDAR/BEGRAVNINGSPLATSER

Alléer intill och på begravningsplatser och kyrkotomter omfattas ofta av biotopskyddsbestämmelserna om inte en detaljplan som är antagen innan 1994 reglerar hur allén ska skötas. Skyddet gäller till exempel om allén är belägen längs en väg, och/eller om begravningsplatsen utgör ett i övrigt öppet landskap. Skyddet hindrar dock inte att ett enstaka träd eller grenar som utgör en uppenbar och påtaglig akut risk för skada på människor eller egendom, på egen risk kan få tas bort utan dispens, om risken för skada är så överhängande att en dispensprövning inte kan inväntas. En dispensansökan bör dock samtidigt lämnas in. Om hela trädet tas ned bör det i normalfallet ersättas med ett nytt träd. Det är lämpligt att kontakt tas medlänsstyrelsen innan ett träd tas ned, särskilt om trädet är gammalt eller grovt, för bedömning av om det är nödvändigt att ta ned hela trädet, eller om en avverkning kan medföra att skyddet för allén upphör.

Skyddet hindrar inte heller att åtgärder vidtas som är nödvändiga med hänsyn till pågående verksamhet på begravningsplatsen eller i omedelbar anslutning till kyrkobyggnaden eller andra befintliga byggnader (till exempel kapell, krematorier och ekonomibyggnader), eller för verksamhetens funktion och nödvändiga utveckling. I sådana fall krävs inte dispens även om det innebär att avverkning av träd måste ske. I de fall det är lämpligt och inte hindrar verksamheten bör avverkade träd ersättas med nya träd.

För många begravningsplatser finns det en trädvårdsplan[3] som visar hur kyrkogårdsförvaltningen planerar att arbeta metodiskt med trädbeståndet under en kommande tidsperiod, till exempel när det gäller väsentliga ändringar såsom trädfällning, återplantering eller omfattande kronreduceringar i alléer. För begravningsplatser tillkomna före 1940 ska det normalt finnas en vård- och underhållsplan för begravningsplatsen som helhet, som länsstyrelsen ska ges tillfälle att yttra sig över. En trädvårdsplan kan ses som en detaljfördjupning av vård- och underhållsplanen. Om trädvårdsplanen följer den övergripande vård- och underhållsplanens intentioner och målsättning så remitteras den normalt inte till länsstyrelsen. Om det inte finns någon framtagen vård- och underhållsplan ska trädvårdsplanen remitteras till länsstyrelsen.

Om länsstyrelsen bedömer att biotopskyddsbestämmelserna och kontinuiteten för trädens biologiska värden har beaktats i en trädvårdsplan, alternativt en vård- och underhållsplan, kan planen anses utgöra ett särskilt skäl för dispens för åtgärder som kan skada naturmiljön, om åtgärderna vidtas i enlighet med planen.

3 I detta sammanhang ett planerings- och arbetsinstrument för ekonomisk och utförandemässig planering av årliga trädvårdsinsatser på en begravningsplats. I andra sammanhang kan en trädvårdsplan vara ett styrande dokument med syfte att säkerställa olika trädmiljöers natur- och upplevelsevärden, kulturmiljövärden samt säkerhetsaspekter inom fysisk planering och offentlig förvaltning.

6.5.4.2 STENMURAR PÅ KYRKOGÅRDAR/BEGRAVNINGSPLATSER
Stenmurar vid begravningsplatser och kyrkotomter som är belägna i direkt anslutning till jordbruksmark kan i många fall ha lika stor betydelse för den biologiska mångfalden som stenmurar belägna mitt i jordbruksmark. Sådana stenmurar omfattas av biotopskyddsbestämmelserna då de kan anses falla in under *hägnadsfunktion* eller *någon annan funktion* i definitionen för stenmur i bilaga 1 till FOM. Om länsstyrelsen bedömer att biotopskyddsbestämmelserna och murens biologiska värden har beaktats i en vård- och underhållsplan kan planen anses utgöra ett särskilt skäl för dispens för åtgärder som kan skada naturmiljön, om åtgärderna vidtas i enlighet med planen.

6.6.2.4 GENERELLT SKYDDADE BIOTOPER INVID BEBYGGELSE
För till exempel alléer som är belägna nära bebyggelse kan bestämmelserna få tillämpas på olika sätt. Om en del av allén är belägen i omedelbar anslutning till bostadshus, kyrkor eller andra byggnader får åtgärder som är nödvändiga med hänsyn till pågående verksamhet i anslutning till den befintliga byggnaden eller för byggnadens funktion, inklusive nödvändig utveckling, eller för att förhindra skada, vidtas, även om det innebär avverkning av träd. Om övriga delar av allén inte är belägna i omedelbar anslutning till bebyggelse gäller biotopskyddsbestämmelserna utan inskränkningar för dessa delar av biotopen, och träd får därmed inte avverkas utan dispens.

6.6 Generella undantag

6.6.2 I omedelbar anslutning till bebyggelse

I 8 § FOM anges att biotopskyddsbestämmelserna inte gäller i omedelbar anslutning till bebyggelse.

6.6.2.1 SYFTET MED UNDANTAGET
Det generella skyddet som infördes den 1 januari 1994 för samtliga biotoper av en viss typ innebar att dessa områden inte avgränsades i varje enskilt fall. Någon hänsyn kunde därför inte tas till eventuell befintlig bebyggelse. Undantaget i 8 § FOM torde ha införts för att det generella skyddet inte skulle få orimliga konsekvenser för den befintliga bebyggelse som var belägen i omedelbar anslutning till en biotop när skyddet infördes. Av detta följer att den bebyggelse som fanns vid skyddets införande ska kunna användas på det sätt och för de ändamål den var avsedd för när den uppfördes, utan hinder av den senare skyddade biotopen. Uttrycket i omedelbar anslutning till bebyggelse bör därför sättas i relation till den pågående verksamhet som ska kunna bedrivas i omedelbar anslutning till befintlig bebyggelse, och som skulle kunna hindras av ett biotopskyddsområde.

Syftet med 8 § bör således främst vara att skyddet för ett biotopskyddsområde inte gäller för de delar av området som är beläget i omedelbar anslutning till bebyggelse som fanns där när skyddet för området inträdde. Pågående verksamhet bör därför kunna fortgå på ett rimligt sätt, och åtgärder som är nödvändiga med hänsyn till pågående verksamhet i anslutning till byggnaden eller för byggnadens funktion, inklusive nödvändig utveckling, eller för att förhindra skada, bör kunna vidtas.

6.6.2.4 GENERELLT SKYDDADE BIOTOPER INVID BEBYGGELSE
För till exempel alléer som är belägna nära bebyggelse kan bestämmelserna få tillämpas på olika sätt. Om en del av allén är belägen i omedelbar anslutning till bostadshus, kyrkor eller andra byggnader får åtgärder som är nödvändiga med hänsyn till pågående verksamhet i anslutning till den befintliga byggnaden eller för byggnadens funktion, inklusive nödvändig utveckling, eller för att förhindra skada, vidtas, även om det innebär avverkning av träd. Om övriga delar av allén inte är belägna i omedelbar anslutning till bebyggelse gäller biotopskyddsbestämmelserna utan inskränkningar för dessa delar av biotopen, och träd får därmed inte avverkas utan dispens.

7 Att bilda biotopskyddsområde i det enskilda fallet

8 Skötsel av biotopskyddsområden

8.1 Möjlighet till skötsel

Biotopskyddsbestämmelserna innebär att verksamheter och åtgärder som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde är förbjudna, men innehåller inget krav på vårdåtgärder som är nödvändiga för att syftet med skyddet ska upprätthållas.

Behov av skötsel finns särskilt för de kulturpräglade biotoperna i odlingslandskapet som ofta behöver hävdas för att bibehållas i ursprungligt skick. Där så är möjligt bör fastighetsägares uppfattning och brukares kunskaper och resurser i så stor utsträckning som möjligt tas till vara vid vidtagande av åtgärder för att vårda biotopskyddsområden

8.5 Dispens för skötselåtgärder

Biotopskyddsbestämmelserna hindrar normalt inte fastighetsägaren eller brukaren att vidta åtgärder som är förenliga med skyddet, och inte heller att vidta åtgärder som är en förutsättning för bibehållande av de biologiska värdena i en biotop, till exempel traditionell röjning, slåtter och bete. Fastighetsägaren/brukaren ansvarar för att de åtgärder han/hon vidtar i ett biotopskyddsområde inte skadar naturmiljön.

Normal skötsel som inte skadar naturmiljön i ett biotopskyddsområde kräver inte dispensprövning enligt 7 kap. 11 § andra stycket MB. I de fall en plan för skötseln tas fram eller ett skötselavtal ingås för ett biotopskyddsområde bör en bedömning göras av om de planerade skötselåtgärderna kan skada naturmiljön i biotopen. En eventuell dispensprövning kan i sådana fall, om det bedöms lämpligt, göras redan vid framtagandet av planen/avtalet. Dispensbeslutet bör då innehålla tydliga och uppföljningsbara villkor. På så sätt behöver inte nödvändiga dispenser sökas inför utförandet av varje enskild åtgärd. En dispensprövning bör dock i normalfallet ske i så nära anslutning som möjligt till genomförandet av en åtgärd, så att en välavvägd bedömning kan ske utifrån de förutsättningar som råder vid den aktuella tidpunkten. I och med att skötselåtgärder normalt inte bör vara av en typ som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde, bör åtgärder som vidtas i enlighet med en plan för skötsel eller ett skötselavtal i normalfallet inte kräva dispens från biotopskyddsbestämmelserna.

Om det uppstår behov av att göra andra eller mer omfattande åtgärder än de som är beskrivna i en plan för skötsel eller i ett skötselavtal, till exempel större restaureringsåtgärder, bör det bedömas om dessa åtgärder kan skada naturmiljön,

och i förekommande fall kan en dispensprövning krävas.

Det kan även krävas dispensprövning för en åtgärd som ska vidtas i enlighet med ett åtgärdsprogram för hotade arter, om det bedöms att åtgärden kan skada naturvärden i ett biotopskyddsområde.

Skötselåtgärder som utförs i enlighet med fastställda skötselvillkor i en åtagandeplan kräver i normalfallet inte dispens från biotopskyddsbestämmelserna. Detta gäller under förutsättning att man har utformat planen så att den inte strider mot syftet med biotopskyddsbestämmelserna.

Om åtgärder som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde ska vidtas i enlighet med en trädvårdsplan, alternativt en vård- och underhållsplan, kan planen anses utgöra ett särskilt skäl för dispens om länsstyrelsen har bedömt att biotopskyddsbestämmelserna och kontinuiteten för trädens biologiska värden har beaktats i planen.

9 Prövning av en ansökan om dispens

9.1 Dispensmöjligheten i 7 kap. 11 § MB

I 7 kap. 11 § andra stycket MB anges vad som gäller för dispenser i biotopskyddsområden. En förutsättning för att dispens ska medges är att det finns särskilda skäl.

> **7 kap. 11 § andra stycket MB**
> Inom ett biotopskyddsområde får man inte bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön. Om det finns särskilda skäl, får dispens från förbudet ges i det enskilda fallet. En fråga om dispens ska prövas av den myndighet som regeringen bestämmer, om dispensen avser ett område enligt första stycket 1, och i andra fall av den myndighet eller kommun som har bildat biotopskyddsområdet.

Det är möjligt att ansöka om dispens för åtgärder som kan skada naturmiljön inom såväl ett biotopskyddsområde för en generellt skyddad biotop som inom ett biotopskyddsområde som har beslutats i det enskilda fallet.

Av 5 § FOM framgår att länsstyrelsen prövar frågor om dispens enligt 7 kap. 11 § andra stycket MB som avser sådana biotopskyddsområden som är generellt skyddade enligt 7 kap. 11 § första stycket 1 MB.

9.1.1 Dispensmöjligheten bör tillämpas restriktivt

Skyddet för biotopskyddsområden upprätthålls genom förbudet mot att skada naturmiljön i sådana särskilt skyddsvärda biotoper som omfattas av bestämmelserna. Den generella skyddsformen för biotopskyddsområden som är skyddade enligt 5 § FOM innebär att skyddet ska upprätthållas även om det enskilda mark- eller vattenområde som skyddas i sig inte har några unika egenskaper. Intresset av att vidta åtgärder eller bedriva verksamhet i sådana mark- eller vattenområden ska vägas mot de konsekvenser som förlusten av, eller skadan på, biotopen för med sig.

Av förarbetena till miljöbalken framgår att dispensmöjligheten i biotopskyddsområden främst avser vissa oförutsedda situationer. En förutsättning för att ge en dispens är enligt 7 kap. 11 § andra stycket MB att det finns särskilda skäl. Kravet på särskilda skäl innebär att möjligheten att ge dispens bör tillämpas restriktivt.

9.1.2 Dispenser i generellt skyddade områden

Möjligheten till dispens från förbudet i generellt skyddade biotopskyddsområden har sin grund i att skyddet är generellt och utan föregående prövning i det enskilda fallet. Den generella skyddsformen skapar i sig ett behov av att kunna medge dis-

pens för vissa oförutsedda situationer eftersom ingen prövning av vilka verksamheter eller åtgärder som kan komma ifråga i området har skett innan beslutet om skydd trädde i kraft.

9.2 Allmänt om prövningen

9.2.4 Skötselåtgärder

Normal skötsel som inte skadar naturmiljön i ett biotopskyddsområde kräver inte dispensprövning. I de fall en plan för skötseln tas fram eller ett skötselavtal ingås för ett biotopskyddsområde bör en bedömning göras av om de planerade skötselåtgärderna kan skada naturmiljön i biotopen. En eventuell dispensprövning kan i sådana fall, om det bedöms lämpligt, göras redan vid framtagandet av planen/avtalet. Dispensbeslutet bör då innehålla tydliga och uppföljningsbara villkor. På så sätt behöver inte nödvändiga dispenser sökas inför utförandet av varje enskild åtgärd. En dispensprövning bör dock i normalfallet ske i så nära anslutning som möjligt till genomförandet av en åtgärd, så att en välavvägd bedömning kan ske utifrån de förutsättningar som råder vid den aktuella tidpunkten. I och med att skötselåtgärder normalt inte bör vara av en typ som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde, bör åtgärder som vidtas i enlighet med en plan för skötsel eller ett skötselavtal i normalfallet inte kräva dispens från biotopskyddsbestämmelserna.

Om det uppstår behov av att göra andra eller mer omfattande åtgärder än de som är beskrivna i en plan för skötsel eller i ett skötselavtal, till exempel större restaureringsåtgärder, bör det bedömas om dessa åtgärder kan skada naturmiljön, och i förekommande fall kan en dispensprövning krävas.

Skötselåtgärder som utförs i enlighet med fastställda skötselvillkor i en åtagandeplan kräver i normalfallet inte dispens från biotopskyddsbestämmelserna. Detta gäller under förutsättning att man har utformat planen så att den inte strider mot syftet med biotopskyddsbestämmelserna.

Om åtgärder som kan skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde ska vidtas i enlighet med en trädvårdsplan, alternativt en vård- och underhållsplan, kan planen anses utgöra ett särskilt skäl för dispens om länsstyrelsen har bedömt att biotopskyddsbestämmelserna och kontinuiteten för trädens biologiska värden har beaktats i planen.

9.4 Avvägning och särskilda skäl

9.4.2 Exempel på sådant som efter avvägning kan utgöra ett särskilt skäl i det enskilda fallet

9.4.2.2 ANNAT NATURVÅRDS- ELLER KULTURMILJÖVÅRDSINTRESSE

Om andra naturvårds- eller kulturmiljövårdsintressen står mot intresset av att bevara en enstaka biotop, och skyddet för dessa inte kan samordnas, ska det intresse som väger tyngst prioriteras. En avvägning mellan de olika intressena får ske i varje enskilt fall.

Ett exempel kan vara en allé som har stora värden för naturvården genom förekomst av gamla träd och vissa skyddade arter, och som också har höga värden för kulturminnesvården. Allén kan till exempel vara belägen i en kulturhistoriskt viktig miljö där alléns utformning har stor betydelse för upplevelsen av området. Vid vård och föryngring av alléer på kyrkogårdar och begravningsplatser kan till

exempel hänsyn behöva tas till deras kulturarv så att den kulturhistoriska karaktären bibehålles. Ofta kan de båda intressena samverka, men om den kulturhistoriskt riktiga skötseln av allén inte går att förena med bevarandet av de särskilda naturvärden som är knutna till träden får en avvägning av vilket värde som väger tyngst i det enskilda fallet ske.

9.4.2.4 HÄLSA OCH SÄKERHET

Hälsa och säkerhetsaspekter kan handla om att risken för olyckor och skador på människor, djur eller egendom i det enskilda fallet kan väga tyngre än skyddet för biotopen. Det kan till exempel gälla alléträd som riskerar att falla över människor, djur eller egendom, och som därför kan behöva tas bort. Ett nedtaget träd bör i normalfallet ersättas med ett nytt träd.

Träd som utgör en uppenbar och påtaglig akut risk för skada på människor, djur eller egendom kan på egen risk i vissa fall få tas bort utan dispens. Det bör då normalt handla om ett enstaka träd eller grenar där risken för skada är så överhängande att en dispensprövning inte kan inväntas. En dispensansökan bör dock samtidigt lämnas in. Om hela trädet tas ned bör det i normalfallet ersättas med ett nytt träd. Det är lämpligt att kontakt tas med länsstyrelsen innan ett träd tas ned, särskilt om trädet är gammalt eller grovt, för bedömning av om det är nödvändigt att ta ned hela trädet eller om det kan vara lämpligt att lämna en högstubbe, eller om en avverkning kan medföra att skyddet för allén upphör.

9.4.2.5 TRÄDSJUKDOMAR

Träd som har drabbats av sjukdom, till exempel almsjuka eller askskottsjuka, kan ibland innebära risk för skador genom att döda grenar faller ned. Träd kan ibland också behöva tas bort för att förhindra vidare spridning av trädsjukdomar. Det behöver inte vara nödvändigt att ta bort sjukdomsdrabbade träd, men i vissa fall kan trädsjukdom bedömas utgöra ett särskilt skäl för dispens i det enskilda fallet för fällning av helt eller delvis döda träd. Nedtagna träd bör i normalfallet ersättas med nya träd.

Det bör beaktas att både alm och ask är upptagna som sårbara i Rödlistade arter i Sverige 2010 (Gärdenfors, U. (red.) 2010), varför det i varje enskilt fall behöver bedömas vilken lösning som är bäst med hänsyn tagen till arternas långsiktiga fortlevnad lokalt och regionalt.

9.4.2.6 RESTAUREURINGSBEHOV

I vissa fall kan restaurering vara en förutsättning för att få tillbaka förlorade naturvärden. Restaureringsåtgärder för naturvårdsändamål syftar då till att förbättra förutsättningarna för den biologiska mångfald som är knuten till den biotop som behöver restaureras. Det kan till exempel handla om ett igenväxt småvatten eller en hoprasad stenmur.

Vid restaurering av till exempel en övervuxen eller hoprasad stenmur kan växt- och djurarter som har sin livsmiljö i muren skadas under den tid restaureringen pågår. De gynnas dock normalt på längre sikt eftersom restaureringen medför ökade möjligheter för bevarande av stenmuren och de livsmiljöer den erbjuder. I de fall de förbättrade förutsättningarna för långsiktigt bevarande av den biologiska mångfalden väger tyngre än den skada som uppstår under restaureringen kan detta utgöra ett särskilt skäl för dispens i det enskilda fallet.

9.4.2.10 ÅTGÄRDER I ENLIGHET MED EN TRÄDVÅRDSPLAN

Om länsstyrelsen har bedömt att biotopskyddsbestämmelserna och kontinuiteten

för trädens biologiska värden har beaktats i en trädvårdsplan, alternativt en vård- och underhållsplan, kan planen utgöra ett särskilt skäl för dispens för åtgärder som kan skada naturmiljön, om de vidtas i enlighet med planen.

9.8 Överklagande av ett dispensbeslut

I ett beslut om beviljande eller avslag av en dispensansökan i ett biotopskyddsområde ska enligt 21 § förvaltningslagen (1986:223) information lämnas om hur beslutet kan överklagas.

Enligt 16 kap. 12 § MB får överklagbara beslut överklagas av den som beslutet angår, om avgörandet har gått honom eller henne emot, samt av de myndigheter som enligt vad som är särskilt föreskrivet i MB har rätt att överklaga. Beslut i naturvårdsärenden anses enligt praxis angå markens ägare, nyttjanderättshavare eller annan som innehar särskild rätt till marken (till exempel servitut).

Ett beslut om avslag eller beviljande av en ansökan om dispens i ett biotopskyddsområde som har fattats av länsstyrelsen […] får överklagas hos mark- och miljödomstolen.

Av 23 § andra stycket förvaltningslagen (1986:223) framgår att ett överklagande ska lämnas in till den myndighet som har meddelat beslutet. Ett överklagande av en länsstyrelses beslut lämnas således in till länsstyrelsen, […]. Överklagande av ett beslut ska ske skriftligt och ska ha kommit in inom tre veckor från den dag klaganden fick del av beslutet. Myndigheten ska efter att ha prövat om ett överklagande kom in i rätt tid antingen avvisa överklagandet (om det har kommit in för sent) eller överlämna det till den myndighet som ska pröva överklagandet.

9.10 Ansvar för skada på människor, djur eller egendom

Om det föreligger en akut risk för skada på människor, djur eller egendom får åtgärder i en biotop vidtas utan att invänta en dispensprövning. Det kan till exempel handla om alléträd eller grenar som riskerar att falla och därmed orsaka skada.

Ett enstaka träd eller grenar som utgör en sådan uppenbar och påtaglig akut risk för skada kan således på egen risk få tas bort utan dispens, om risken för skada är så överhängande att en dispensprövning inte kan inväntas. En dispensansökan bör dock samtidigt lämnas in. Om hela trädet tas ned bör det i normalfallet ersättas med ett nytt träd. Det är lämpligt att kontakt tas med länsstyrelsen innan ett träd tas ned, särskilt om trädet är gammalt eller grovt, för bedömning av om det är nödvändigt att ta ned hela trädet eller om det kan vara lämpligt att lämna en högstubbe, eller om en avverkning kan medföra att skyddet för en allé upphör.

Om skada på människor, djur eller egendom uppstår på grund av bristande skötsel eller underhåll i en biotop är det den underhållsansvarige, det vill säga normalt fastighetsägaren, som bär ansvaret. Detta gäller normalt även om skadan uppstår till följd av att en dispens inte har beviljats, eller på grund av en utdragen dispensprövning hos den beslutande myndigheten. Väghållarens ansvar tar över fastighetsägarens om det handlar om en biotop som är belägen inom ett vägområde. Detta gäller såväl statliga som privata väghållare, och är aktuellt för till exempel alléer.

Ansvaret för olyckor följer ordinarie regler. Om olyckor har skett på grund av bristande skötsel så kan det påverka bedömningen av vållande. Miljöbalkens hänsynsregler tillämpas vare sig i straffrätt eller skadeståndsrätt.

Om en skada har skett under en utdragen dispensprövning eller på grund av att en dispens inte har beviljats, och detta leder till kostnader för den underhållsansvarige, finns det möjlighet för fastighetsägaren, eller väghållaren om det är inom ett vägområde, att stämma staten på skadestånd på grund av felaktig myndighetsutövning.

10 Uppföljning av skydd och skötsel

11 Tillsyn i biotopskyddsområden

11.3 Verksamhetsutövarens egenkontroll

Den som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som kan påverka ett biotopskyddsområde ska planera och kontrollera sin verksamhet för att motverka eller förebygga att skada på naturmiljön uppstår.

> **26 kap. 19 § MB** Den som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som kan befaras medföra olägenheter för människors hälsa eller påverka miljön skall fortlöpande planera och kontrollera verksamheten för att motverka eller förebygga sådana verkningar.
>
> Den som bedriver sådan verksamhet eller vidtar sådan åtgärd skall också genom egna undersökningar eller på annat sätt hålla sig underrättad om verksamhetens eller åtgärdens påverkan på miljön.
>
> Den som bedriver sådan verksamhet skall lämna förslag till kontrollprogram eller förbättrande åtgärder till tillsynsmyndigheten, om tillsynsmyndigheten begär det.
>
> Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om kontrollen.

Verksamhetsutövarens egenkontroll i ett biotopskyddsområde handlar i första hand om att kontrollera att han/hon bedriver sin verksamhet på ett sätt som inte skadar naturmiljön i biotopskyddsområdet. Det kan också handla om att se till att en dispensgiven åtgärd utförs i enlighet med villkoren i en dispens. Verksamhetsutövaren ska på uppmaning av tillsynsmyndigheten kunna redovisa att verksamheten inte skadar naturmiljön i biotopskyddsområdet.

Tillsynsmyndigheten får, enligt 26 kap. 21 § MB, förelägga den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som det finns bestämmelser om i miljöbalken, eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, att till myndigheten lämna de uppgifter och handlingar som behövs för tillsynen.

12 Andra tillämpliga författningar

12.5 8 kap. MB Särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter

12.5.1 Artskyddsförordning (2007:845)

I 4-9 §§ artskyddsförordningen finns bestämmelser om fridlysning av växt- och djurarter. Vid prövning av dispenser i biotopskyddsområden bör det uppmärksammas att även en prövning enligt artskyddsförordningen ibland kan vara aktuell. Åtgärder som kan skada fridlysta växt- eller djurarter kan kräva dispens enligt 14-15 §§ artskyddsförordningen. Se vidare i Webbhandbok för artskyddsförordningen och Handbok för artskyddsförordningen Del 1 - Fridlysning och dispenser (Handbok 2009:2, Naturvårdsverket 2009).

12.9 Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

Fornminnen, byggnadsminnen, kyrkotomter och begravningsplatser skyddas enligt vad som framgår av lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML). Detta skydd

kan gälla parallellt med miljöbalkens biotopskyddsbestämmelser. De flesta områden som har detta dubbla skydd omfattar biotopen alléer och trädrader samt stenmurar. Det innebär att åtgärder som utförs med stöd av KML kan kräva dispens från biotopskyddsbestämmelserna, och att åtgärder som sker med dispens från biotopskyddsbestämmelserna också kan behöva tillåtlighetsprövas enligt KML.

De flesta dispensärenden gällande generellt skyddade biotopskyddsområden och tillåtlighetsärenden enligt KML handläggs av länsstyrelsen, vilket ökar möjligheten till samordning mellan de enheter som företräder kulturmiljövården respektive naturvården inom länsstyrelsen. För att uppnå bästa resultat i förvaltning och förändring av ett område som ges skydd genom KML är det viktigt med en tidig dialog mellan fastighetsägaren och länsstyrelsen. Vid större förändringsarbeten i områden som också kan innebära att dispens från biotopskyddsbestämmelserna behövs rekommenderas att i ett tidigt stadium av diskussionen också ha med antikvarisk konsult, biolog, trädsakkunnig eller tekniskt sakkunnig. Dialog med sökanden om bedömningen av en ansökan, samt om de villkor som kan komma att ställas för genomförandet av åtgärder som både kräver dispens från miljöbalken och tillstånd enligt KML, bör ske samordnat från länsstyrelsen.

Det är en fördel om vårdplaner som upprättas enligt KML utformas med hänsyn till eventuellt förekommande biotopskyddsområden så att vårdåtgärderna som föreslås kan utföras utan dispens, eller så att vårdplanen direkt kan ligga till grund för en dispensansökan.

Nedan ges en sammanfattning av KML vad gäller sådant som kan beröra biotopskyddsområden. För mer detaljerad vägledning hänvisas till Riksantikvarieämbetets webbplats (www.raa.se).

12.9.1 Fornlämningar, byggnadsminnen, kyrkotomter och begravningsplatser

12.9.1.1 FASTA FORNLÄMNINGAR

När ett arbete ska utföras i eller utanför ett biotopskyddsområde kan i vissa fall fasta fornlämningar komma att beröras. I 2 kap.1 § KML definieras fasta fornlämningar som lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. Dessutom ska lämningar för att definieras som fast fornlämning också uppfylla kriterier som finns i paragrafen.

I det digitala fornminnesinformationssystemet FMIS finns merparten av de kända fasta fornlämningarna registrerade. Enligt 2 kap. 10 § KML bör den som avser att genomföra ett arbetsföretag i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kommer att beröras, och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen. Många biotopskyddsområden kan dock tänkas innehålla ännu ej registrerade fornlämningar. Det gäller i synnerhet för områden där markanvändningsanalyser påvisar en lång historisk kontinuitet. I sådana marker kan det finnas spår av äldre boplatser, bytomter eller odlingssystem. Även ännu inte identifierade fornlämningar omfattas av KML.

12.9.1.4 KYRKOBYGGNADER OCH KYRKOTOMTER

Kyrkobyggnader och kyrkotomter ska enligt 4 kap. KML vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas. Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar. Till väsentlig ändring av kyrkotomter, och som kan kräva tillstånd, räknas även borttagande av växtlighet, till exempel trädfällning, samt borttagande av staket/

murar. Länsstyrelsens tillståndsprövning enligt KML omfattar såväl lämpligheten av föreslagna åtgärder som sättet på vilket dessa åtgärder ska utföras. Länsstyrelsen får därför ställa villkor för tillstånd till ändring. Vid åtgärder i alléer och stenmurar som också omfattas av biotopskyddsbestämmelserna kan även en dispensprövning enligt dessa bestämmelser krävas. Dialogen med sökanden om de båda prövningarna bör ske samordnat från länsstyrelsen.

12.9.1.5 BEGRAVNINGSPLATSER
Begravningsplatser ska enligt 4 kap. KML vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Av 4 kap. 11 § KML framgår att kravet på vård och underhåll gäller för alla begravningsplatser oavsett ägare. Vilka vård- och underhållsåtgärder som krävs för att de kulturhistoriska värdena och de specifika egenskaperna ska upprätthållas bör preciseras i en vård- och underhållsplan. Det är förvaltaren, vanligen Svenska kyrkans samfälligheter/församlingar, som ansvarar för att sådana vård- och underhållsplaner tas fram.

För tillgång till hela handboken se http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-0176-6.pdf.

13 Litteratur, referenser och webblänkar

Bilagor

Förteckning över utgivna Observera 2013

Nr 1 Ny taxa för begravningsclearing, januari
Nr 2 Återlämnade gravrätter, nedlagda gravstenar och samarbete med Sveriges släktforskare, januari
Nr 3 Förslag till nytt tjänstepensionsavtal för Svenska kyrkan, januari
Nr 4 Internränta år 2012, januari
Nr 5 Budgetförutsättningar 2014, april
Nr 6 Ökade kostnader för tjänstepension och premiekapning 2014, maj
Nr 7 Kollektivavtalet för Svenska kyrkans 22 000 anställda är klart, juni
Nr 8 Arbetsordningar, augusti
Nr 9 Generella biotopskyddsområden på begravningsplatser, augusti